

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره پیاپی ۲۵، بهار ۱۳۹۶

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

مکان‌یابی شهرک صنایع دستی گامی در راستای تحقق توسعه گردشگری پایدار (نمونه موردی: شهر شیراز)

علیرضا عبدالله‌زاده فرد^۱: استادیار گروه شهرسازی، واحد صفاشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، صفاشهر، ایران

پذیرش: ۱۳۹۵/۸/۱۰

صص ۱۵۴-۱۴۳

دریافت: ۱۳۹۵/۵/۲۵

چکیده

گردشگری پایدار رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست‌بوم‌های طبیعی است. گردشگری شهری پایدار دو اصل مهم؛ بازیابی منابع فرهنگی و رشد اقتصادی را دنبال می‌کند و دستیابی به آن بدون برنامه‌ریزی امکان‌پذیر نخواهد بود. شهر شیراز به واسطه غنای فرهنگی و جاذبه‌های تاریخی طبیعی خود گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کند. صنایع دستی از جمله پتانسیل‌هایی است که به واسطه ماهیت خود می‌تواند اهداف گردشگری شهری پایدار را محقق سازد. هدف از مطالعه حاضر انتخاب مکان بهینه جهت استقرار سایت صنایع دستی در شهر شیراز می‌باشد. جهت انتخاب معیارهای مناسب برای استقرار سایت در مرحله اول از تجربیات سایر کشورهای پیشگام در زمینه تاسیس شهرک صنایع دستی استفاده گردید. سپس جلسه‌ای با حضور دستگاه‌های متولی و ذیربط، استادکاران، صاحبان حرف صنایع دستی، گردشگران و مردم جامعه محلی تشکیل گردید با استفاده از تکنیک دلفی تصمیم‌گیری براساس نظر شرکت‌کنندگان در جلسه، ۸ معیار (دسترسی، شیب مناسب، مالکیت، کاربری همجوار، تامین تاسیسات زیربنایی، اندازه قطعات، نزدیکی به محورهای تاریخی و طبیعی) جهت انتخاب سایت تعیین گردید. جهت انتخاب سایت‌های پیشنهادی نیز با در نظر گرفتن مطالب استخراج شده از میانی نظری و با استفاده از نظر کارشناسان از میان سایت‌های پیشنهادی، ۴ سایت انتخاب گردید. جهت انتخاب سایت بهینه با توجه به معیارهای انتخابی از تکنیک تاپسیس استفاده شده است. براساس نتایج حاصل از این تکنیک سایت‌هایی که از نزدیکی نسبی به وضعیت ایده‌آل برخوردارند، برای احداث شهرک و جذب گردشگر در اولویت قرار دارند. سایت شماره ۱ (واقع در بلوار گلستان، منطقه ۳ شهرداری شیراز) با میزان $SLi+ = 0.944$ نسبت به دیگر سایت‌ها از شرایط گردشگری بهتری برخوردار است. دلیل این انتخاب را می‌توان واقع شدن این سایت در محور تاریخی - فرهنگی و محور عرفان شهر شیراز و همچنین نزدیکی به اصلی‌ترین دروازه ورودی شهر یعنی دروازه قرآن بیان داشت.

واژه‌های کلیدی: مکان‌یابی، توسعه گردشگری پایدار، شهرک صنایع دستی، تکنیک دلفی، روش تاپسیس.

^۱ نویسنده مسئول: abdolahzadeh.a@yahoo.com، ۰۹۱۷۳۱۳۸۲۹۹

بیان مسأله:

گردشگری به عنوان بخش چهارم فعالیت‌های انسان و نیاز اساسی هزاره سوم در زمانی که سود سایر فعالیت‌های اقتصادی در حال کاهش است؛ یکی از سودآورترین صنایع جهان به حساب می‌آید (Taghvaei and Safarabadi, 2011:36). زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌هاست و مانند دیگر صنایع آلودگی محیط زیست انسانی را به همراه ندارد، بدین سان آن را «صنعت سفید» می‌نامند (Zangiabadi et al, 2013: 55). گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاص عمل می‌کند، یکی از این الگوهای فضایی گردشگری شهری است (Shahabian, 2012:122). هدف توسعه گردشگری غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه می‌باشد (Mohseni, 2010:151). در چنین شرایطی توسعه صنایع دستی به مثابه جزء جدایی ناپذیر اقتصاد گردشگری می‌تواند به عنوان یکی از منابع درآمد و اشتغال، رهیافتی برای توسعه اقتصادی در قلمرو ملی باشد (Nezhad Irani et al, 2011:3). به این خاطر گردشگری به عنوان صادرات نامرئی که مرکز اقتصادی آن شهرها هستند، معرفی شده است (A'azami et al, 2016: 55). گردشگری شهری پایدار دو اصل مهم بازیابی منابع فرهنگی و مباحث اقتصادی را مد نظر دارد. شهرها به واسطه جاذبه‌های متنوع مقصد گردشگران هستند (Taghvaei and Safarabadi, 2011:32).

در ماده ۱۱ برنامه پنجم توسعه کشور ایجاد شهرک‌های صنایع دستی به عنوان راهکار رشد صنعت گردشگری مطرح شده است. این مهم با هدف جذب گردشگر از سوی سازمان میراث فرهنگی و شرکت شهرک‌های صنعتی دنبال می‌شود. صنایعی در این شهرک حضور می‌یابند که ضمن احیای هنرهای دستی منسوخ شده و انتقال فرهنگ، توانمندی تولید و فروش با حجم بالا را داشته باشند.

توجه به استعدادها و ظرفیت‌های ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی در نواحی بهره‌مند از توان بالقوه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از اولویت برخوردار است. استان فارس یکی از چهار استان مهم در صنایع دستی ایران می‌باشد که به روایت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان بیش از ۵۸ رشته صنایع دستی در جای‌جای آن مشغول به فعالیت هستند. شهر شیراز به عنوان مرکز استان فارس و به واسطه‌ی جاذبه‌های تاریخی و طبیعی خود جاذب گردشگران بسیاری از اقصا نقاط ایران و جهان می‌باشد. رشد صنعت گردشگری در این شهر به واسطه صنایع دستی می‌تواند چشم‌اندازی نوید بخش را در جهت رشد اجتماعی، رونق اقتصادی و افزایش اشتغال‌زایی پیشروی مسئولان شهری بگشاید و گردشگری شهری پایدار را به همراه داشته باشد. آنچه در استقرار شهرک از اهمیت بالایی برخوردار است مکان‌یابی صحیح آن می‌باشد که ضمن جذب گردشگر، تقویت‌کننده کاربری‌های گردشگری و تفریحی موجود در شهر باشد. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مدیریت شهری تخصیص بهینه منابع مالی به بخش‌های است که توانایی بازدهی سرمایه را داشته باشند. در تحقیق حاضر برآن شدیم تا ضمن بررسی تجربیات ایجاد شهرک صنایع دستی در ایران و جهان با توجه به نظرکارشناسان معیارهای مناسب جهت استقرار سایت را تعیین و با استفاده از تکنیک تاپسیس مکان بهینه برای استقرار شهرک صنایع دستی را از میان سایت‌های پیشنهادی برگزینیم. بدین منظور پرسش‌های زیر مطرح می‌شود:

(۱) معیارهای تأثیرگذار در انتخاب مکان بهینه جهت استقرار شهرک صنایع دستی کدامند؟

(۲) مکان بهینه برای استقرار شهرک صنایع دستی در شهر شیراز کجاست؟

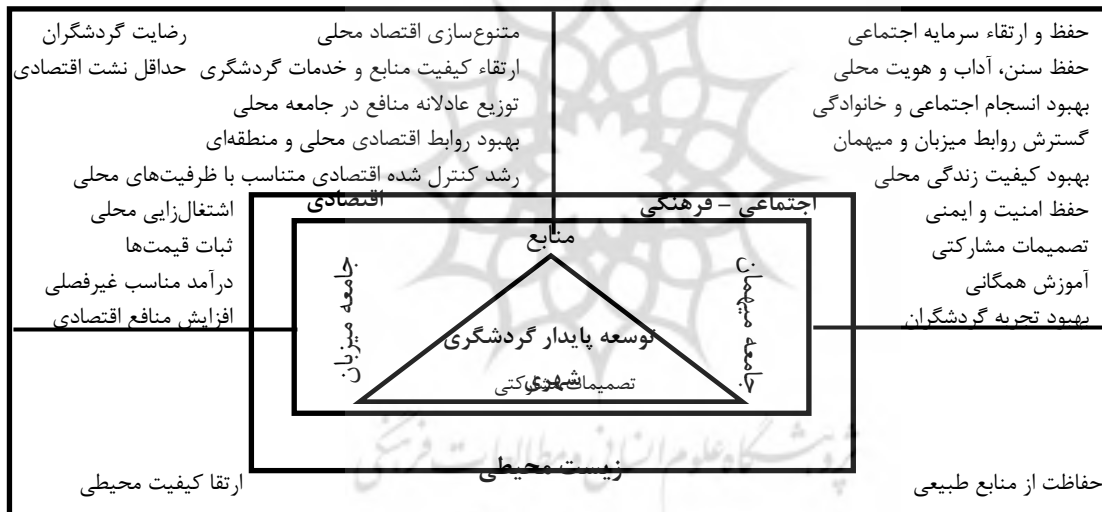
مبانی نظری:

پایداری موضوع معاصر در جهان امروز است و سه اصل حفظ حقوق نسل امروز، عدالت بین نسلی و نقش واسطه بین نسل امروز و آینده را دنبال می‌کند (Sofeska, 2016:140). توسعه پایدار براساس تعریف کمیسیون برانتلند، توسعه‌ای است که نیازهای فعلی را بدون خدشه‌دار کردن توانایی نسل آینده برآورده ساخته، نیازهای خود را نیز پاسخ گوید (Cloutier et al., 2014: 633; Pickel-chevalier, 2015: 114).

در صنعت گردشگری، پارادایم توسعه گردشگری پایدار (STD)، به عنوان تنها راه حل نجات طبیعت و انسان نمود پیدا کرده است (Saraei and Shamshiri, 2013:71). در این پارادایم توسعه پایدار گردشگری فرایندی است که نیازهای گردشگران

فعلی و مناطق میزبان را برآورده می‌سازد، در عین حال تمامی منابع اقتصادی، اجتماعی، زیبایی‌شناسی را برای نسل آینده نیز حمایت و تقویت می‌نماید. این شیوه از گردشگری ضمن حفظ یکپارچگی فرهنگی، فرایندهای زیست محیطی و تنوع زیستی را مورد حمایت قرار می‌دهد (Sai, 2014: 83). حال با یک ارتباط منطقی می‌توان گردشگری و توسعه پایدار را تلفیق نمود و شعار «گردشگری سبز» یا «گردشگری پایدار» را سرلوحه کار و فعالیت‌های توسعه قرار داد (Moradi and Rahmani, 2010:42).

سازمان جهانی توریسم اهدافی را برای گردشگری پایدار مطرح نموده است: ۱- حفاظت از فرایندهای اکولوژیکی، منابع محیطی، میراث طبیعی و تنوع زیستی ۲- احترام به اصالت فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان ۳- اطمینان از عملیات اقتصادی قابل قبول و درازمدت جهت ارائه مزایای اجتماعی و اقتصادی به تمام ذینفعان (Siamo et al., 2012: 373). تحقق توسعه پایدار گردشگری شهری در گروه رویکرد همه جانبه‌نگر، کل‌گرا و آینده‌نگر و مساوات‌گرا است. نگرش اول بر این باور است که توسعه هنگامی پایدار است که در بستر اقتصادی و اکولوژیک ملاحظه گردد. رویکرد دوم، برآورد احتیاجات کنونی گردشگران، جامعه میزبان و به موازات آن محافظت از محیط زیست و حفظ فرصت‌های برابر برای آیندگان را مطرح می‌کند. در رویکرد سوم، مساوات درون نسلی و فرانسلی در استفاده از امکانات، داده‌ها و منابع مورد نظر است (Keshavarz et al., 2016: 25-26). توسعه پایدار گردشگری شهری عوامل اکولوژیکی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و آموزشی را در خط‌مشی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها مدنظر قرار می‌دهد و در آن تداوم برنامه‌های توسعه گردشگری در زمان (توجه به نسل‌های آینده) و آثار توسعه در مکان جغرافیایی (اثرات زیست محیطی) از اهمیت برخوردارند (Kazemian and Azadi, 2011:61).

شکل ۱- توسعه پایدار گردشگری شهری (Ghadami & Aligholizadeh, 2012:84)

شهرها به عنوان یکی از مهم‌ترین میراث‌های تمدن بشر، از جمله اصلی‌ترین مقصدهای گردشگری، به ویژه گردشگری فرهنگی و تاریخی به شمار می‌آیند. از همین رو گردشگری شهری، به عنوان یکی از اشکال گردشگری چه برای شهروندان یک شهر و چه کسانی که از دیگر نقاط به شهرها می‌آیند، از دهه ۱۹۶۰ میلادی مورد توجه قرار گرفته است (Rahnamaei, 2011: 83). مفهوم گردشگری شهری از دهه ۱۹۸۰، وقتی که شهرهای بسیاری به سمت مقاصد مهم در حال پیشرفت بودند، وارد ادبیات گردشگری شد (Akbar pour Sareskanrod and Noor bakhsh, 2011: 23). گردشگری یکی از ویژگی‌های جوامع شهری به شمار می‌آید که در کنار ویژگی‌هایی مانند ازدحام، تراکم، آلودگی و فعالیت‌های سخت، انسان را قادر به تحمل محیط‌های شهری می‌کند (Mohammadpourjaberi, 2016: 37).

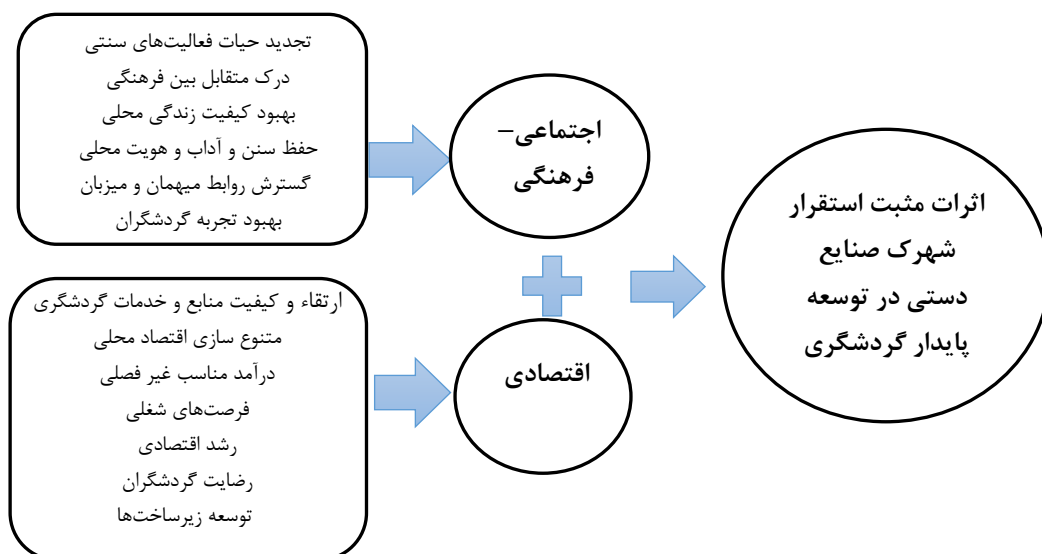
گردشگری شهری هنگامی می‌تواند مفید واقع شود که در رابطه با دیگر کارکردهای شهری باشد (Pourjafar et al., 2011:26). مهم‌ترین سیاست‌های گردشگری پایدار شهری عبارتند از: ارتقای توسعه محلی و اصلاح کیفیت زندگی جوامع میزبان؛ ترویج ویژگی‌های فرهنگی، محلی و تصویر مقاصد گردشگری؛ هماهنگی بین نیازهای گردشگری و کیفیت زندگی

ساکنان؛ حفظ کیفیت محیط زیست که هم جامعه میزبان و هم گردشگران به آن وابسته‌اند (Taghvaei and Safarabadi, 2011:32). عوامل مؤثر بیشماری در توسعه‌ی گردشگری نقش دارند که مدیریت و تعامل بین آن‌ها، توسعه‌ی گردشگری را شکل می‌دهد؛ سه عامل اصلی در توسعه‌ی صنعت گردشگری عبارتند از: گردشگران، مردم منطقه و ویژگی‌های مقصد (Taghvaei and Safarabadi, 2011:41).

حضور جاذبه‌های گردشگری یکی از مهم‌ترین دلایل مسافرت مردم به یک مقصد خاص است. جاذبه‌های گردشگری به عنوان عامل کشش، با توجه به ویژگی‌های خاص و جذابیت‌هایی که دارند، می‌توانند گردشگران را از نقاط و سرزمین‌های دور به سمت خود جذب کنند و هر قدر این جاذبه‌ها متنوع‌تر، منحصر به فردتر و جذاب‌تر باشند از قدرت کشش بالاتری برخوردار خواهند بود و در نتیجه حوزه نفوذ وسیع‌تری خواهند داشت (Rahnamaei et al, 2011:85). جاذبه‌های گردشگری شهری را می‌توان به شیوه‌های مختلف تقسیم‌بندی کرد. عناصر و اجزای نظام گردشگری به دو گروه عرضه و تقاضا تقسیم می‌شوند. تقاضا شامل بازارهای بین‌المللی و بازارهای داخلی و ساکنان محلی است که از جاذبه‌ها، تسهیلات و خدمات گردشگری استفاده می‌نمایند و عرضه، شامل جاذبه‌ها، فعالیت‌ها، تاسیسات اقامتی و دیگر امکانات و خدمات گردشگری می‌شود. با علم به این نکته که هرگاه منابع گردشگری (طبیعی، فرهنگی - اجتماعی و دیگر منابع) با امکانات گردشگری همراه شوند به جاذبه تبدیل می‌گردند (Rahnamaei et al, 2011:85).

انگیزه گردشگری شهری تجارت و فرهنگ است. اهداف گردشگری پایدار، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، رعایت برابری یا مساوات بین دو نسل و درون یک نسل، حفظ کیفیت محیط زیست از طریق حفظ سیستم زیست محیطی، حفظ یکپارچگی و انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین جوامع و ایجاد تسهیلات و امکانات است؛ به گونه‌ای که دیدارکنندگان بتوانند تجربه‌های ارزشمندی کسب کنند (Taghvaei, 2012:28-29). شفيعی و همکاران در مقاله خود با عنوان «اصفهان به عنوان شهر خلاق صنایع دستی با رویکرد توسعه گردشگری» دریافتند که گردشگری فرهنگی خلاق مطلوب‌ترین نوع گردشگری و گردشگران خلاق بازار هدف مناسبی برای کشور به شمار می‌روند. با توجه به توان‌های شهر اصفهان در حوزه صنایع خلاق به ویژه صنایع دستی، عضویت در شبکه‌ی شهرهای خلاق صنایع دستی یونسکو علاوه بر رونق بخشیدن به صنعت گردشگری، راه‌حل موثری برای رفع معضلات این حوزه و افزایش کیفیت زندگی ساکنان شهر است. شهرک صنایع دستی، مکانی است که صنایع دستی مختلف در آن گرد هم می‌آیند تا هنر یک ملت را به نمایش گذارند. بدین ترتیب هنرمندان ترغیب می‌شوند تا در این مکان حضور یابند و هنر خود را در معرض دید بینندگان قرار دهند، این مکان همچنین خاصیت دعوت شونده‌ی برای افرادی دارد که مایل به یادگیری صنایع هستند، این افراد به شهرک می‌آیند و در صورت تمایل در کلاس‌های آموزشی شرکت می‌کنند. این امر سبب می‌شود تا با تربیت نیروی کارآموده جدید در رشته‌هایی که امکان نابودی هنر - صنعت به واسطه مرگ استادکار وجود دارد، از نابودی آن هنر - صنعت جلوگیری به عمل آید. در این شهرک علاوه بر کارگاه‌های صنایع دستی، امکانات و تاسیسات زیربنایی و تفریحی نیز برای گردشگران و بازدیدکنندگان در حد نیاز تعبیه می‌گردد (Noormah, 2005: 10).

گل محمدی در مطالعه خود با عنوان «توسعه صنایع دستی و فناوری متوسط با هدف گسترش توریسم و اشتغال پایدار روستایی» دریافت که صنعت گردشگری، صنعتی پویا می‌باشد که نیازمند عرضه خدمات متنوع و گوناگون است، کارآفرینان می‌توانند با ایده‌های نو و کارآفرینانه ضمن بهره‌برداری از مزیت‌ها و ظرفیت‌های ناشناخته باعث رونق صنعت گردشگری و توسعه نقاط روستایی ایران شوند. امانیان بیدختی و صادقی‌نیا در مطالعه خود با عنوان «نقش تعاونی‌های روستایی در میزان درآمدزایی و افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه صنایع دستی» دریافتند که انواع صنایع دستی، علاوه بر اعتباربخشی به فرهنگ و هویت کشور، در کنار مشاغل دیگر برای توسعه مطرح هستند. پرداختن به صنایع دستی در کشور از نظر ویژگی‌های درآمدزایی، بالا بردن سطح رفاه خانواده‌ها دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد. سرمایه‌گذاری در این بخش از تولیدات، باعث کم شدن وابستگی به اقتصاد تک محصولی می‌گردد.

شکل ۲- نمای شماتیک اثرات مثبت استقرار شهرک صنایع دستی در توسعه پایدار گردشگری شهری

Source: Abdolazhade fard, 2016

کرمی و همکاران در مقاله خود با عنوان «برنامه‌ریزی فضایی به منظور مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی» مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی را در استان خراسان جنوبی مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه ۹ معیار انتخابی با استفاده از روش سلسله مراتبی تحلیل شدند. آنان دریافتند که با توجه به دو مقوله کارایی و اثربخشی ایجاد چنین بازارچه‌هایی در مراکز شهرستان‌ها از نظر اقتصادی مقرون به صرفه‌تر و امکان رشد و پایایی بیشتری دارند. دلیل این امر را وجود جاذبه‌های گردشگری و همچنین امکانات و تسهیلات مورد نیاز این بخش در مرکز شهرستان عنوان کردند. نخستین قدم در جهت احداث شهرک صنایع دستی، مکان‌یابی محل استقرار آن می‌باشد، شاخص‌های مورد استفاده در مکان‌یابی، نسبت به نوع کاربرد آن‌ها، متفاوت هستند اما همه‌ی آن‌ها در جهت انتخاب مکان مناسب همسو می‌باشند (Gharakhlou, 2011:105).

مکان‌یابی از جمله تحلیل‌های مکانی است که تاثیر فراوانی در کاهش هزینه‌های ایجاد و راه‌اندازی فعالیت‌های مختلف دارد. مدیران شهری به دلیل کمبود منابع ترجیح می‌دهند منابع مالی را به مکان‌های بهینه اختصاص دهند. در این راستا برنامه‌ریزان از دیرباز در تلاش برای کشف روش‌های انتخاب مناسب‌ترین محل استقرار و فعالیت بوده‌اند و همواره یافتن روش‌های مکان‌یابی علمی دغدغه مهم آنان بوده است (Kalantari et al, 2013:22). به منظور مکان‌یابی بهینه سایت، مدل‌ها و تکنیک‌های متعددی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد، متداولترین مدل‌های موجود: مدل منطق بولین، مدل همپوشانی شاخص، مدل منطق فازی، مدل وزن‌های نشانگر، روش فراتبه‌ای، تحلیل سلسله مراتبی و تاپسیس^۲ می‌باشند (Mohammadpoor and Zarghami, 2014: 90).

مواد و روش تحقیق:

در راستای دستیابی به هدف شهرک صنایع دستی، که مهیا کردن بستر عملیاتی برای تحقق توسعه پایدار گردشگری شهر شیراز است، ضوابط و معیارهای مکان‌یابی در احداث آن می‌بایست به گونه‌ای تنظیم گردد که موجبات هر چه عملیاتی‌تر شدن اقدامات گردد و گسترش سطح تاثیرگذاری آن را فراهم سازد. از این رو معیارها و شاخص‌های کلیدی موثر در مکان‌یابی این شهرک براساس مطالعات و دیدگاه کارشناسان تدقیق و مورد استفاده قرار گرفت.

² The Technique for order of preference by similarity to Ideal solution (TOPSIS)

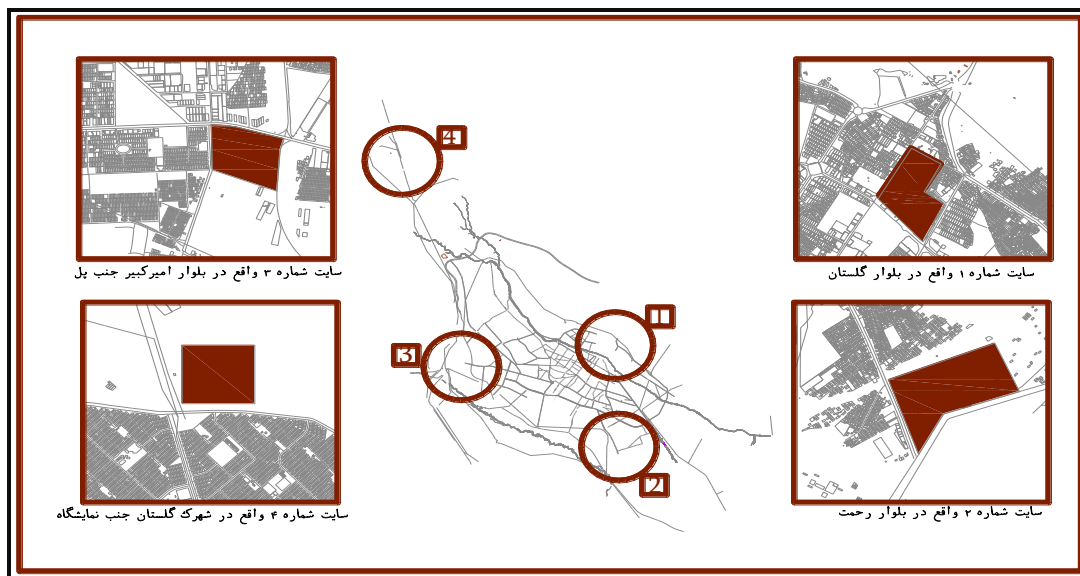
به منظور استخراج معیارهای مؤثر در مکان‌یابی از تکنیک دلفی استفاده گردید. دلفی یکی از روش‌های کسب دانش گروهی است که دارای ساختار پیش‌بینی و کمک به تصمیم‌گیری طی راندهای پیمایشی، جمع‌آوری اطلاعات و در نهایت اجماع گروهی است (Morshedi et al, 2016:21). شامل دوره‌های متوالی پرسش‌نامه به همراه بازخوران کنترل شده‌ای است که می‌خواهد اتفاق نظر میان یک گروه متخصص درباره یک موضوع خاص را مشخص کند (Hazrati and Babaei Fini, 2012: 93). از میان تکنیک‌های متعدد دلفی در مطالعه حاضر از دلفی تصمیم‌گیری استفاده شده است. مرحله اول روش دلفی که مهم‌ترین مرحله آن نیز می‌باشد، انتخاب پاسخ‌دهندگان و شکل دادن به یک پانل متعادل است که لازمه‌ی آن طیفی از کارشناسان با زمینه‌های متفاوت می‌باشد. افراد شرکت‌کننده در این پانل شامل دستگاه‌های متولی و ذیربط (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان فارس)، استادکاران و صاحبان حرف صنایع دستی، گردشگران و مردم جامعه محلی می‌باشند.

جهت انتخاب مکان بهینه برای استقرار سایت می‌توان از روش‌های متعددی استفاده نمود، یکی از این روش‌ها مدل تاپسیس می‌باشد، در روش تاپسیس، ماتریس $n \times m$ که دارای m گزینه و n معیار می‌باشد، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این الگوریتم، فرض می‌شود هر شاخص و معیار در ماتریس تصمیم‌گیری، دارای مطلوبیت افزایشی و یا کاهش‌ی یکنواخت است. از امتیازات مهم این روش آن است که به طور همزمان می‌توان از شاخص‌ها و معیارهای عینی و ذهنی استفاده نمود. روش تاپسیس هنگامی که تعداد شاخص‌ها و اطلاعات در دسترس محدود است، مورد استفاده قرار می‌گیرد. الگوریتم تاپسیس یک تکنیک تصمیم‌گیری چند شاخصه جبرانی بسیار قوی برای اولویت‌بندی گزینه‌ها از طریق شبیه نمودن به جواب ایده‌آل می‌باشد که به نوع تکنیک وزن‌دهی، حساسیت بسیار کمی داشته و پاسخ‌های حاصل از آن تغییر عمیقی نمی‌کند. در این روش، گزینه انتخاب شده بایستی کوتاه‌ترین فاصله از جواب ایده‌آل و دورترین فاصله را از ناکارآمدترین جواب داشته باشد (Parizadi et al, 2012: 18). از آنجا که الگوریتم تاپسیس به تکنیک وزن‌دهی حساسیت بسیار کمی دارد، در مطالعه حاضر از روش تاپسیس استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه:

تعداد زمین‌های قابل ارائه به عنوان گزینه‌های مختلف جهت احداث شهرک صنایع دستی می‌تواند بسیار زیاد باشد و برای محدود کردن آن‌ها لازم است ضوابط کلی مدنظر قرار گیرد. بدین منظور به بررسی طرح راهبردی- ساختاری شیراز پرداختیم. براساس طرح فوق‌الذکر شهر شیراز به چهار پهنه به شرح زیر تقسیم شده است: ۱- پهنه مرکزی، ۲- پهنه میانی، ۳- پهنه شمال غرب و ۴- پهنه شرق. با توجه به فعالیت‌های پیشنهادی این طرح برای هر یک از پهنه‌ها، جهت استقرار سایت شهرک صنایع دستی در شهر شیراز مکان‌هایی پیشنهاد می‌گردد که ویژگی‌های زیر را داشته باشند: ۱- قرارگیری در درون یا حاشیه پارک‌های اصلی شهر، ۲- قرارگیری در حاشیه محورهای عمده گردشگری- فراغتی شهر شیراز، ۳- قرارگیری در حاشیه محورهای اصلی و مبادی ورودی شهر، ۴- قرارگیری در حاشیه محورها با قابلیت توسعه ویژه (Shiraz strategic plan, 2004).

علاوه بر عوامل فوق‌مساحت زمین که با استفاده از برنامه‌ریزی فیزیکی حاصل از روش دلفی بدست آمده، حائز اهمیت می‌باشد. با لحاظ کردن تجربیات سایر کشورها از یک طرف و فضای مورد نیاز براساس برنامه‌ریزی فیزیکی در خصوص احداث شهرک صنایع دستی، مساحت مورد نیاز ۴ هکتار در نظر گرفته شده است. با توجه به آنچه گفته شد، جهت احداث شهرک صنایع دستی، چهار زمین در پهنه‌های مختلف شهر شیراز معرفی شدند. زمین شماره‌ی یک با مساحت ۴ هکتار در محدوده توریستی شهر شیراز واقع در منطقه ۳ در نزدیکی آرمگاه حافظ، زمین شماره‌ی دو با مساحت ۵ هکتار در منطقه ۷ شهرداری شیراز در سمت شرق فلکه کوزه‌گری و در مجاورت بولوار رحمت، زمین شماره‌ی سه با مساحت ۴,۵ هکتار در منطقه ۴ شهرداری شیراز در مجاورت پل امام حسن(ع) و در مسیر جاده بوشهر و نهایتاً زمین شماره‌ی چهار با مساحت ۴ هکتار در منطقه ۱۰ شهرداری شیراز، واقع در شهرک گلستان در مجاورت نمایشگاه بین‌المللی شیراز واقع شده است. موقعیت سایت‌های پیشنهادی در شکل ۳ نمایش داده شده است.

شکل ۳- موقعیت سایت‌های پیشنهادی در شهر شیراز

یافته‌های تحقیق:

معیارهای متعددی جهت مکان‌گزینی سایت شهرک صنایع دستی با توجه به استانداردهای جهانی وجود دارند. البته به کار بردن و لحاظ کردن همه معیارهای یاد شده در امر مکان‌یابی به دلایل مختلفی امکان‌پذیر نیست و انتخاب معیارها نه تنها بستگی شدید به در دسترس بودن اطلاعات دارد بلکه متأثر از شرایط طبیعی و کالبدی محدوده نیز می‌باشد. بنابراین با توجه به نتایج حاصل از بررسی وضع موجود، نظرات اعضای شرکت کننده در پانل و یافته‌های حاصل از مطالعات سایت‌های صنایع دستی در اقصا نقاط جهان معیارهای مناسب جهت مکان‌یابی سایت صنایع دستی انتخاب گردید. شایان ذکر است که در انتخاب معیارها هدف شهرک به عنوان مرکز تجاری، توریستی و فرهنگی نیز لحاظ شده است. معیارهایی که برای ارزیابی و مشخص نمودن بهترین مکان جهت استقرار سایت صنایع دستی در این تحقیق استفاده شده است، در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- معیارهای مکان‌یابی سایت شهرک صنایع دستی

معیارهای مکان‌یابی	ردیف	معیارهای مکان‌یابی	ردیف
نزدیکی به محورهای گردشگری تاریخی	۵	دسترسی آسان به سایت	۱
نزدیکی به محورهای گردشگری طبیعی	۶	شیب زمین	۲
امکان تامین تاسیسات زیربنایی	۷	اندازه قطعه (مساحت ۴ هکتار)	۳
مالکیت زمین	۸	سازگاری با کاربری‌های مجاور	۴

Source: Abdolazade fard, 2016

به منظور تحلیل از روش تاپسیس استفاده شده است. در تکنیک تاپسیس ماتریس اولیه بر اساس امتیاز هر شاخص برای هر کدام از سایت‌ها با توجه به میانگین امتیاز کسب شده از دلفی به عنوان شاخص خام شکل می‌گیرد. (جدول شماره ۲). بر اساس رابطه‌ی ۱ داده‌های ماتریس پایه، استاندارد شده و ماتریس استاندارد بی‌مقیاس تشکیل می‌گردد (جدول ۳). سپس وزن هر یک از شاخص‌ها محاسبه و ماتریس بی‌مقیاس موزون حاصل می‌شود. (جدول شماره ۴).

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}} \quad \text{رابطه‌ی ۱}$$

جدول ۲- ماتریس اولیه شاخص‌های شهرک صنایع دستی برای هر یک از سایت‌های پیشنهادی

شاخص سایت	دسترسی	شیب مناسب	مالکیت	کاربری همجوار	تامین تاسیسات زیربنایی	اندازه قطعات	نزدیکی به محور تاریخی	نزدیکی به محور طبیعی
شماره یک	۰,۸۷	۰,۶۵	۰,۸۲	۰,۸۲	۰,۷۵	۰,۷۷	۰,۹	۰,۶۶
شماره دو	۰,۸۴	۰,۵۸	۰,۷۹	۰,۷۶	۰,۶۲	۰,۷۵	۰,۸۴	۰,۵۸
شماره سه	۰,۸۳	۰,۶۱	۰,۷۵	۰,۷۵	۰,۶۶	۰,۷	۰,۸۳	۰,۵۹
شماره چهار	۰,۸۷	۰,۶۴	۰,۷۶	۰,۷۶	۰,۶۴	۰,۷۸	۰,۸۵	۰,۶۴

Source: Research Finding, 2016

جدول ۳- ماتریس استاندارد شده

شاخص سایت	دسترسی	شیب مناسب	مالکیت	کاربری همجوار	تامین تاسیسات زیربنایی	اندازه قطعات	نزدیکی به محور تاریخی	نزدیکی به محور طبیعی
شماره یک	۰,۴۶	۰,۵۲	۰,۴۷	۰,۴۷	۰,۱	۰,۴۲	۰,۴۷	۰,۴۸
شماره دو	۰,۴۴	۰,۴۷	۰,۴۵	۰,۴۷	۰,۴۲	۰,۴۵	۰,۴۴	۰,۴۲
شماره سه	۰,۴۴	۰,۴۹	۰,۴۳	۰,۴۳	۰,۴۵	۰,۴۲	۰,۴۴	۰,۴۳
شماره چهار	۰,۴۶	۰,۵۲	۰,۴۴	۰,۴۴	۰,۴۳	۰,۴۶	۰,۴۵	۰,۴۷

Source: Research Finding, 2016

جدول ۴- وزن‌های شاخص‌های ارزیابی شده

شاخص	دسترسی	شیب مناسب	مالکیت	کاربری همجوار	تامین تاسیسات زیربنایی	اندازه قطعات	نزدیکی به محور تاریخی	نزدیکی به محور طبیعی
امتیاز	۰,۱۷	۰,۰۷۷	۰,۰۹۱	۰,۰۶۵	۰,۰۹۷	۰,۰۶۶	۰,۱۲	۰,۰۸۴

Source: Research Finding, 2016

با اعمال وزن‌های حاصل از جدول ۴ در جدول ۳، نتایج استاندارد موزون به دست می‌آید. این نتایج در جدول ۵ ارائه شده است. برای تعیین بالاترین و پایین‌ترین حالت هر شاخص (ایده‌آل‌های مثبت و منفی) از روابط ۲ و ۳ استفاده شده است. ایده‌آل‌های مثبت و منفی برای هر یک از شاخص‌ها در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

$$A^+ = \{(\max V_{ij} | j \in J), (\min V_{ij} | j \in J') | i = 1, 2, \dots, m\} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_j^+, \dots, v_n^+\} \quad \text{رابطه ۲-}$$

$$A^- = \{(\min V_{ij} | j \in J), (\max V_{ij} | j \in J') | i = 1, 2, \dots, m\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\} \quad \text{رابطه ۳-}$$

جدول ۵- جدول استاندارد موزون

شاخص سایت	دسترسی	شیب مناسب	مالکیت	کاربری همجوار	تامین تاسیسات زیربنایی	اندازه قطعات	نزدیکی به محور تاریخی	نزدیکی به محور طبیعی
شماره یک	۰,۰۷۸۲	۰,۰۴	۰,۰۴۲۷	۰,۰۳۰۵	۰,۰۴۹۴	۰,۰۳۰۳	۰,۰۵۶۴	۰,۰۴۰۳
شماره دو	۰,۰۷۴۸	۰,۰۲۹۷	۰,۰۴۰۹	۰,۰۳۰۵	۰,۰۴۰۷	۰,۰۲۹۷	۰,۰۵۲۸	۰,۰۳۵۲
شماره سه	۰,۰۷۴۸	۰,۰۳۷۷	۰,۰۳۹۱	۰,۰۲۷۹	۰,۰۴۳۶	۰,۰۲۷۷	۰,۰۵۲۸	۰,۰۳۶۱
شماره چهار	۰,۰۷۸۲	۰,۰۴	۰,۰۴	۰,۰۲۸۶	۰,۰۱۴۷	۰,۰۳۰۳	۰,۰۵۴	۰,۰۳۹۴

Source: Research Finding, 2016

جدول ۶ - حالت‌های ایده‌آل مثبت و منفی هر شاخص در سایت‌های پیشنهادی

شاخص	دسترسی	شیب مناسب	مالکیت	کاربری همجوار	تامین تاسیسات زیربنایی	اندازه قطعات	نزدیکی به محور تاریخی	نزدیکی به محور طبیعی
A^+	۰,۰۷۸۲	۰,۰۴	۰,۰۴۲۷	۰,۰۳۰۵	۰,۰۴۹۴	۰,۰۳۰۳	۰,۰۵۶۴	۰,۰۴۰۳
A^-	۰,۰۷۳۱	۰,۰۲۹۷	۰,۰۳۹۱	۰,۰۲۷۹	۰,۰۳۹۷	۰,۰۲۷۷	۰,۰۵۲۸	۰,۰۳۵۲

Source: Research Finding, 2016

سپس فاصله‌ی سایت‌های پیشنهادی از حالت‌های ایده‌آل مثبت و منفی براساس روابط ۴ و ۵ محاسبه گردید، که نتایج آن در جدول شماره ۷ ارائه شده است.

$$i=1,2,\dots,m S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2} \quad \text{رابطه‌ی ۴-}$$

$$i=1,2,\dots,m S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2} \quad \text{رابطه‌ی ۵-}$$

جدول ۷ - فاصله هر یک از سایت‌های پیشنهادی از حالت‌های ایده‌آل مثبت و منفی

S_i^-	S_i^+	سایت
۰,۰۲۵۷	۰,۰۰۱۴	شماره یک
۰,۰۰۴۲	۰,۰۲۲۰	شماره دو
۰,۰۰۹۱	۰,۰۱۸۶	شماره سه
۰,۰۱۲۸	۰,۰۱۷۰	شماره چهار

Source: Research Finding, 2016

نزدیکی نسبی گزینه‌ی i (A_i) به وضعیت ایده‌آل براساس رابطه‌ی ۶ محاسبه و در جدول ۸ نمایش داده شده است.

$$SL_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^+ + S_i^-} \quad 0 \leq SL_i^+ \leq 1, \quad i = 1, 2, \dots, m \quad \text{رابطه‌ی ۶-}$$

اولویت‌بندی گزینه‌ها بر اساس میزان SL_i^+ انجام گرفت و براساس طیف لیکرت نزدیکی نسبی به وضعیت ایده‌آل در پنج طبقه‌ی (بسیار ضعیف صفر تا ۰,۲، ضعیف ۰,۲ تا ۰,۴، متوسط ۰,۴ تا ۰,۶، خوب ۰,۶ تا ۰,۸، و بسیار خوب ۰,۸ تا ۱) سطح‌بندی گردید. همانطور که در جدول ۸ قابل ملاحظه است، سایت شماره یک با $SL_i^+ = 0.944$ نسبت به دیگر سایت‌ها دارای ظرفیت بیشتری برای احداث شهرک صنایع دستی می‌باشد.

جدول ۸ - نزدیکی نسبی هر سایت به وضعیت ایده‌آل

سایت	رتبه	SL_i^+	سطح
شماره یک	۱	۰,۹۴۴	بسیار خوب
شماره دو	۴	۰,۱۶۰	بسیار ضعیف
شماره سه	۳	۰,۳۳۰	ضعیف
شماره چهار	۲	۰,۴۲۹	متوسط

Source: Research Finding, 2016

نتیجه‌گیری:

توسعه پایدار در برنامه‌ریزی گردشگری یعنی محافظت از منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع گردشگری جهت استفاده دائم در آینده، به عبارت دیگر با توجه به اینکه بیشترین توسعه گردشگری مبتنی بر جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق مربوط می‌شوند، اگر این مناطق ضایع یا نابود شوند، نمی‌توانند جهانگردان را جذب و صنعت گردشگری را رشد و تعالی بخشند. برای توسعه‌ی پایدار تعیین «مکان مناسب کاربری» با توجه به قابلیت

پتانسیل منطقه که منجر به کم‌ترین آسیب و خطر زیست محیطی شود امری اساسی است. اما متأسفانه مکان‌یابی و چیدمان قرارگیری کاربری‌ها در شهرهای امروزی فاقد برنامه‌ریزی مدون و جامع است. یکی از وظایف مهم برنامه‌ریزان توسعه، ارزیابی و شناخت توان و ظرفیت‌های توسعه مناطق جغرافیایی است، بطوری‌که با استفاده از این شناخت می‌توان زمینه‌های پیشرفت و توسعه مناطق را فراهم آورد.

در این زمینه در پژوهش حاضر سعی شده است که بر اساس معیارهایی در نظر گرفته شده: دسترسی، شیب مناسب، مالکیت، کاربری همجوار، تامین تاسیسات زیربنایی، اندازه قطعات، نزدیکی به محور تاریخی و نزدیکی به محور طبیعی بهترین مکان برای استقرار سایت صنایع دستی انتخاب گردد. برای انتخاب سایت بهینه از تکنیک تاپسیس استفاده شد. براساس نتایج حاصل از این تکنیک سایت‌هایی که از نزدیکی نسبی به وضعیت ایده‌آل برخوردارند، برای احداث شهرک و جذب گردشگر در اولویت هستند. بر این اساس نزدیکی نسبی هر سایت صنایع دستی به وضعیت ایده‌آل ارزیابی و مشخص شد در بین سایت‌های پیشنهادی، سایت شماره ۱ (واقع در بلوار گلستان) با میزان $SLi^+ = 0.944$ نسبت به دیگر سایت‌ها از شرایط گردشگری بهتری برخوردار است. در طرح جامع پیشین شهر شیراز استقرار سایت صنایع دستی به عنوان رکنی برای توسعه اقتصاد گردشگری مد نظر قرار نگرفته اما در طرح گردشگری شهر شیراز که با نظارت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان در دست تهیه می‌باشد این مهم مد نظر قرار داده شده است.

رتبه‌بندی صورت گرفته منطبق بر توان‌ها و پتانسیل‌های هر سایت می‌باشد. برای مثال کرمی و همکاران در مقاله خود با عنوان «برنامه‌ریزی فضایی به منظور مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی» مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی را در استان خراسان جنوبی مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه ۹ معیار انتخابی با استفاده از روش سلسله مراتبی تحلیل شدند. آنان دریافتند که با توجه به دو مقوله کارایی و اثربخشی ایجاد چنین بازارچه‌هایی در مراکز شهرستان‌ها از نظر اقتصادی مقرون به صرفه‌تر و امکان رشد و پایایی بیشتری دارند. دلیل این امر را وجود جاذبه‌های گردشگری و همچنین امکانات و تسهیلات مورد نیاز این بخش در مرکز شهرستان عنوان کردند. مقایسه یافته‌های مطالعه کرمی و همکاران با نتایج پژوهش حاضر موید شباهت‌های معناداری می‌باشد که مبین نقش تأثیرگذار جاذبه‌های تاریخی و طبیعی در مکان‌یابی سایت صنایع دستی و نزدیکی به مبادی ورودی شهر است.

References:

1. A'azami, A. and M. Heshmati, and A. Soleimani, and A.H. Ali Beigi, (2016): *impact of tourism on rural sustainable development (case study: Rijab village, Dallahoo, Kermanshah. Journal of Heritage and Tourism, 1(1), pp: 23-42, [in Persian].*
2. Akbar pour Sareskanrod, M. and F. Noorbakhsh, (2011): *The Role of Eco-Tourism in Urban & Rural Sustainable Development (case study: Qeshm Island). Journal of Housing and Rural Environment (JHRE), 29(132), pp: 61-76, [in Persian].*
3. Amanian Bidokhti, P. and S. Sadeginia, (2015): *the role of rural cooperatives in increasing income and investment in handicrafts domains (case study: hand-woven carpet cooperatives of Khorassan Razavi Province). Journal of research and rural planning, 4(3), pp: 101-113, [in Persian].*
4. Cloutier, Scott, Larson, Lincoln and Jambeck, Jenna, 2014. *Are sustainable cities "happy" cities? Associations between sustainable development and human well-being in urban areas of the United States, Environ De Sustain, Vol 16, published in springer science.*
5. Ghadami, M. and N. Aligholizadeh, (2012): *Evaluation of Destination Tourism Development in Sustainability Framework (a case study of Tameshkel district/ Tonkabon country). Journal of Geographical Research, 27(1-104), pp: 79-104, [in Persian].*
6. Gharakhlou, M. and M. Davoodi, and M. Zandavi, and H.A. Jorjani, (2011): *Locate the Optimal Areas for Physical Development of BABOLSAR city based on Natural Indicators. Geography and Development Iranian Journal, 9(23), pp: 99-122, [in Persian].*

7. Gol Mohammadi, F. (2011): *Development of handicraft industries and average technology in rural areas of Iran for expansion of tourism and sustainable rural employment. Journal of housing and rural environment (JHRE)*, 29(131), pp: 73-94, [in Persian].
8. Hazrati, M. and O. Babaei Fini, (2012): *Identify the factors affecting the inactivation of agricultural cooperatives using Delphi analysis (case study: county Khodabandeh). Journal of regional planning*, 2(6), pp: 91-104, [in Persian].
9. Kalantari, KH. (2011): *planning and regional development*, khoshbin publication, Tehran, [in Persian].
10. Kalantari, KH. And SH. Choobchian, and M. Karami, (2013): *Site Selection for Handy Craft Market in South Khorasan Province Using Analytical Hierarchy Process (AHP). Journal of Urban Regional Studies and Research*, 4(15), pp: 21-36, [in Persian].
11. Kazemian, GH. And E. Azadi, (2011): *The model of urban tourism development in central district of Tehran with Urban management approach. Journal of Tourism Management Studies*, 6(15), pp: 53-84, [in Persian].
12. Keshavarz, M. and M. Ghadiri masoom, and A. Ayashi, and H. Sarparast, (2016): *analysis of sustainable tourism development based on IE and "SWOT" strategic analysis. Journal of Geographic Space*, 16(54), pp: 21-46, [in Persian].
13. Mohammad poor, A. and S. Zarghami, (2014): *Buyers location urban facilities from the standpoint of passive defense. Sepehr*, 23(90), pp: 89-93, [in Persian].
14. Mohammadpourjaberi, M. (2016): *Analyzing the role of tourism in citizen life quality with emphasis on subjective indicators case study: Fasham city (Shemiranat County). Journal of Urban Tourism*, 1(1), pp: 35-45, [in Persian].
15. Mohseni, R.A. (2010): *Sustainable Tourism in Iran: Functions, Challenges and Solutions. Journal of Geographic space*, 9(28), pp: 149-171, [in Persian].
16. Moradi, M. and B. Rahmani, (2010): *The role of tourism on sustainable urban development (case study: Mashhad city). Journal of Territory*, 7(25), pp: 41-52, [in Persian].
17. Morshedi, H. and D. Ahmadi, and H.A. Faraji Sabokbar, and M.R. Rezvani, (2016): *Spatial classification of tourism zones in order to determine the optimal regions of tourism services: case study (Fars province). Journal of regional planning*, 6(23), pp: 17-30, [in Persian].
18. Nezhad irani, F. and Y. Alavi matin. And A. Ashraf pour, (2011): *investigating of tourism obstacles in Azarbijan Sharghi province and provide appropriate solution. Journal of specialized social science*, 7(1-28): pp: 1-21, [in Persian].
19. Noormah, F. and H. Yavari, (2014): *A view on the handicraft changes in the world. Research Institute of Culture and Islamic art and Soore University, Tehran: Soore Mehr, second edition*, [in Persian].
20. Parizadi, T. and M. Molaeei Gholechi, and H. Sheikhi, (2012): *Investigation and Analysis of potential benefits of regional development in Northport, using a combination of techniques Topsis and Electret. Journal of regional planning*, 2(6), pp: 15-29, [in Persian].
21. Pickel-chevalier, Sylvine, 2015. *Can equestrian tourism be a solution for sustainable tourism development in France, Journal of Society and Leisure*, Vol 38, No 1.
22. Pourjafar, M. and Z. Khodaie, and A. Pourkheiri, (2011): *An Analytical Approach in Acknowledging the Elements, Indices and Characteristics of Urban Sustainable Development. Journal of Iranian Social Development Studies (JISDS)*, 3(3), pp: 25-36, [in Persian].
23. Rahnamaei, M.T. and M. Maleknia, and M. Jahanian, (2011): *The Role of Cultural & Historical Axes of 12 Region in Tourism Development in Tehran. Journal of Human Geography*, 3(4), pp: 83-101, [in Persian].
24. Sai, L. Ng, 2014. *Hong Kong Geopark: a paradigm of urban sustainable tourism. Asian Geographer*, Vol 31, No 1.
25. Saraei, M.H. and M. Shamshiri, (2013): *tourism situation study in the city of Shiraz towards sustainable development using the SWOT Technique. Journal of Geography and Environmental planning*, 24(1), pp: 69-88, [in Persian].
26. Shafiei, Z. and F. Farokhian, and L. Migghard, (2015): *Isfahan's potentials as a crafts with tourism development approach. Journal of geography*, 12(43), pp: 251-278, [in Persian].

27. Shahabian, P. (2012): *Analyzing the Roles and Impacts of Urban Tourism on Sustainable Urban Development; Focusing On Citizens Perception. Journal of Armanshahr, 4(7), pp: 121-132, [in Persian].*
28. *Shahr-o-khaneh consulting engineers, (2005): strategic plan for the city of Shiraz, Shiraz Municipality, [in Persian].*
29. Siamo, Joao Neto and Partidario, Maria do Rosario, 2012. *How does tourism planning contribute to sustainable development, Journal of sustainable development, Sust.Dev 20.*
30. Sofeska, Emilija, 2016. *relevant factor in sustainable Urban development of urban planning methodology and implementation of concepts for sustainable planning (planning documentation for the master plan Skopje 2001-2020, procedia Environmental Sciences, Vol 34, published by Elsevier, Available online at www.sciencedirect.com*
31. Taghvaei, M. and A. Safarabadi, (2011): *The role of urban management in achieving sustainable development of urban tourism in the city of Kermanshah. Journal of Arid Regions Geographic Studies, 1(4), pp: 35-52, [in Persian].*
32. Taghvaei, M. and H.R. Varesi, and A. Safarabadi, (2012): *Factors Affecting the Development of Urban Tourism in Kermanshah. Journal of Geography, 10(33), pp: 27-47, [in Persian].*
33. Zangiabadi, A. and L. Poureidivand, and E. Heidaripour, and M. Moslehi, (2013): *Spatial analysis of Tourism Development Index Using TOPSIS Model (Case study: Esfahan provincial areas). Journal of Geography and Urban Development, 1(1), pp: 51-73, [in Persian].*

